

Edin Omerčić

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

NIJE SVAČIJE KROZ SELO PJEVATI – BOSANSKA KRAJINA U PROJEKCIJI ORGANICISTIČKIH INTELEKTUALACA (1991–1992)¹

Abstrakt: U radu je autor na osnovu izvorne građe i stručne literature na primjeru uspostave Autonomne regije Krajina sagledao ulogu intelektualaca u procesu disolucije SFRJ i teritorijalno-pravnog raspješavanja bosanskohercegovačkog teritorija tokom 1991. i 1992. godine. Politički centar ove samoproglašene cjeline – Banja Luka okupljala je srpsku političku i intelektualnu elitu koja je imala nešto drugačije poglede na "regionalizaciju" odnosno tzv. "saoizaciju" Bosne i Hercegovine od srpske političke elite u Sarajevu. U radu je posebna pažnja posvećena ulozi i doprinosu intelektualaca u projektiranju i formiranju relativno kompaktnog političko-pravnog teritorija.

Ključne riječi: intelektualci, Autonomna regija Krajina, Bosna i Hercegovina, Srpska demokratska stranka, srpski narod, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, srpska opština.

Abstract: Based on original documents and reference works on the example of establishment of the Autonomous Region of Krajina, the author

---

¹ Istraživanje za pisanje ovoga rada vršeno je u sklopu autorova projekta *Bosna i Hercegovina u političkoj projekciji intelektualnih krugova od 1991. do 1996. godine* izvedenog na Institutu za istoriju Univerziteta u Sarajevu od 2008. do 2012. Rad je nastao na osnovu autorova izlaganja pod naslovom "Banja Luka – politički centar Autonomne regije Krajina. (Smrtonosni bal ljepotice sa Vrbasa i zvijeri sa Romanije) 1990–1992" sa naučnog skupa *Uloga grada i regije u privrednom razvoju i političkom razvoju Bosne i Hercegovine (1851–1995)* održanog u Mostaru 29. 10. 2013.

has analyzed the role of intellectuals in the process of dissolution of Yugoslavia and the territorial and legal disintegration of the B&H territory in the course of 1991 and 1992. Banja Luka, the political center of the self-proclaimed unit, gathered the Serb political and intellectual elite that had somewhat different outlook on the 'regionalization', that is, 'SAOization' of Bosnia and Herzegovina than the Serb political elite in Sarajevo. The paper particularly focuses on the role and contribution of intellectuals in planning and forming a relatively compact political and legal territory.

Keywords: intellectuals, Autonomous Region of Krajina, Bosnia and Herzegovina, Serb Democratic Party, Serb people, Assembly of the Serb People in Bosnia and Herzegovina, Serb municipality.

***

Jedna od nelegalnih i samoproglašanih teritorijalnih cjelina u Bosni Hercegovini bila je i Autonomna regija Krajine, dogovorno nastala nakon osnivanja i udruživanja srpskih skupština opština s područja Bosanske krajine u tzv. Zajednicu opština Krajine. Matrica prema kojoj je početkom 90-ih godina vršena etničko-teritorijalna podjela odnosno tzv. regionalizacija Bosne i Hercegovine uz političku i oružanu akciju uključivala je i podršku intelektualaca koja je išla u pravcu kreiranja podloge za legitimitetom i legalitetom političkih nastojanja koja će u krajnjoj liniji omogućiti monopolistički pristup republičkim materijalnim resursima u širokom rasponu.²

Intelektualci jugoslovenskog postsocijalizma

Ulogu intelektualaca u procesu disolucije SFRJ i teritorijalne dezintegracije Bosne i Hercegovine moguće je sagledati i kroz prizmu interpretacije dviju socioloških teorija o intelektualcima – Gramscijeve i Baumanove.³ Siniša Malešević je

---

² Ujedinjene nacije, sudski spisi Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (dalje: MKSJ), <http://icr.icty.org>, *Prijedlog podjele vlasti*, 16. februara 1992. godine, broj dokaznog materijala (dalje: br. dok. materijala) S97b.

³ Antonio Gramsci, 1891–1937, talijanski književnik, političar, politički filozof i lingvist. Jedan je od osnivača i nekadašnji čelnik Komunističke partije Italije. Bio je zatvoren za vrijeme Mussolinijeva fašističkoga režima. Jedan od najznačajnijih marksističkih mislilaca u 20. sto-

u jednome članku,⁴ kroz prikaz i poređenje ovih dviju (trenutno) vodećih socioloških teorija o intelektualcima, nastojao otkriti i procijeniti profil jugoslovenske i postjugoslovenske inteligencije te je nastojao pokazati “da je Jugoslaviji nedostajala kategorija tradicionalnih intelektualaca (bilo zakonodavaca ili tumača) i da je dominantan tip jugoslovenskog intelektualca bio organski zakonodavac”.⁵ Smatra kako je zbog toga “postjugoslovenskim državama svojstven i nedostatak tradicionalne inteligencije i da su u ranom postkomunističkom periodu [...] bivši organski zakonodavci postali organicistički tumači.”⁶ Naime, prema Gramsciju, postoje dva različita tipa intelektualca: *tradicionalni* i *organski*, dok Bauman razlikuje intelektualce modernosti, tj. *zakonodavce*, te intelektualce postmodernizma, odnosno *tumače*, a Malešević u svom radu kroz analizu ovih teorija razlaže sličnosti, ali i razlike u ovim tipovima intelektualaca. Među tradicionalne intelektualce ubrajamo pisce, profesore, umjetnike, svećenike itd., koji imaju ulogu da “stvaraju i kritički artikulišu i šire ‘visoku kulturu’ među širom publikom u društvu.” Oni su posrednici između države i javnosti. Gramsci tvrdi da tradicionalni intelektualci nisu klasa za sebe te ne pretenduju na političku ili klasnu neutralnost i nepristranost – predstavnici su interesa vladajuće klase. Organski, oni su za razliku od tradicionalnih “pojedinci koje svaka nova klasa stvara i izgrađuje u toku svog razvoja, a ti pojedinci su organski vezani uz određenu klasu, rođeni su i socijalizirani u toj klasi i kao takvi izražavaju njene interese. Oni se ne obraćaju cjelokupnoj javnosti poput tradicionalnih intelektualaca, već komuniciraju samo sa vlastitom klasom. “Oni su odgovorni za stvaranje – i usmeravanje – klasne svesti od postojećeg ideološkog materijala koji svaka klasa proizvodi u sebi. Organski intelektualci su u položaju da šire i socijalizuju svoju klasnu ideologiju ne samo kroz filozofiju već i formu koja je bliža svakodnevnom životu njihove klase, to jest kroz postojeći zdrav razum, religiju i folklor. Za razliku od tradicionalnih intelektualaca, koji imaju na raspolaganju ustanovljene forme, procedure i metodološki alat za aktivnost i mišljenje, organski intelektualci mogu da oslobode sebe i svoju klasu razvijajući kritičku svest o svojoj situaciji iznutra, iz sopstvenih postojećih formi mišljenja i delovanja.” Bauman, za razliku

---

lječū; Zygmunt Bauman, rođen 1925, poljski sociolog. Od 1971. godine je živio u Engleskoj. Profesor sociologije na Sveučilištu u Leedsu. Bauman je najpoznatiji po svojim analizama veza između moderne i holokausta, te konzumerizma.

⁴ Siniša Malešević, “Od organskih zakonodavaca do organicističkih tumača: intelektualci u Jugoslaviji i postjugoslovenskim državama”, Beograd: *Reč*, Fabrika knjiga, 2003, br. 70. 16/2003, 33–51.

⁵ Isto, 34.

⁶ Isto.

od Gramscija, intelektualcem smatra osobu “koja transcendira parcijalnost svog zanimanja i posvećuje se nekim univerzalnim temama i problemima koji se tiču čovečanstva u celini”. Intelektualac modernosti je zakonodavac jer njegov položaj podrazumijeva monopol na znanje i ozakonjenje, naučno utvrđene i dokazane univerzalne vrijednosti; ozakonjuje postojeće odnose moći. “Glavna težnja je da se predvidi tok događaja kako bi se postigla kontrola nad njim. Uspješna kontrola podrazumeva posedovanje objektivnog, činjeničnog, proverljivog, standardizovanog znanja. Intelektualac tu ima ulogu da izriče autoritativne iskaze koji presuđuju u kontroverzama mnjenja i odabiraju ona mnjenja koja [...] postaju ispravna i obavezujuća.”⁷ Činjenica da Jugoslavija nije imala klasu tradicionalne inteligencije – a liberalnih intelektualaca koji su zainteresirani za “širenje ideja pluralizma, pravne države, višestranačkih izbora, slobodnog tržišta, individualnih sloboda, ljudskih prava” i sl. bilo je jako malo – može pomoći da objasnimo “iznenadni i često zaprepašujući prelaz iz marksizma u etnonacionalizam koji se zbivao sredinom 80-ih i tokom 90-ih godina”.⁸ Ovaj proces preobražaja intelektualaca, iz demokrata do nacionalista, od kritičke inteligencije do inteligencije koja sudjeluje u strukturama vlasti, je maha uzeo tokom osamdesetih godina. U ovom razdoblju intelektualci doprinose jačanju nacionalizma konstrukcijom *slike žrtve* vlastitog naroda, na kojoj se gradi koncept viktimizacije pojedinog naroda. Na taj se način stvaralo socijalno okruženje u kojem će se bez prepreka, s lakoćom, medijima širiti jezik mržnje, straha, netrpeljivosti prema *Drugome*. Malešević smatra da su pripadnici postjugoslovenske inteligencije postali *organicistički tumači* jer nisu bili imuni na prevlast kolektivnih vrijednosti i tradicionalizam u jugoslovenskom društvu. Ova inteligencija je posvećena jednoj jedinoj tradiciji i jednoj jedinoj zajednici, u kojoj je pojedinac spram kolektiva – podređen. Kod organicista ne postoji individualna slobodna volja, pojedinac postoji samo kao dio biološkog sistema, organizma ili zajednice koja se može zamijeniti, npr. ‘klasa’ je zamijenjena ‘nacijom’, ‘etničkom grupom’. Organicistički tumači doživljavaju “svoje etničke zajednice u mutnoj svedenosti ciljeva romantizma iz devetnaestog veka kao žive kolektivitete za koje ne važe opšta pravila i univerzalna etika. [...] polaze od pretpostavke da se istina ne može naći izvan [...] *volkgeista*, već samo [...] u etničkom kolektivu. Po tom stanovištu, nema morala izvan granica kolektiva. Drugim rečima, po mišljenju organicističkog srpskog intelektualca Srbi nisu mogli da počine ratne zločine zato što su njihovi ratni ciljevi bili plemeniti i božanski – ujedinjenje svih Srba u jednoj državi; za hrvatskog organicističkog

---

⁷ Isto, 35–37.

⁸ Isto, 40.

tumača [...] krilatica koja dopušta etničko čišćenje u ime nacije, nije ništa drugo do najpuniji izraz patriotizma”. Malešević smatra kako se s *tradicionalnim* intelektualcima može raspravljati, protiv *zakonodavaca* možemo protestovati, ali ako ne pripadamo ’zajednici’ *organicističkih tumača*, “naše misli i aktivnosti doživljavaju se ili kao irelevantne, ili kao opasne i onda ih treba eliminisati”.⁹

Direktor Ekonomskog instituta u Banjoj Luci je objašnjavao da je regionalizacija potrebna “kako bi se izvršila disperzija političke i ekonomske moći iz Sarajeva, kao republičkog centra, na regionalne centre – Banjaluku, Mostar i Tuzlu”¹⁰, te bi se tako omogućio ravnomjerniji razvoj Bosne i Hercegovine. Na primjeru koji je slikovito opisao Nenad Veselinović, jedan od poslanika u Skupštini Republike Srpske, vidimo model prema kojem je vršena dezintegracija Bosne i Hercegovine – odozdo, iz baze – od mjesnih zajednica, preko općina do Republike, a za što su poslanici ove Skupštine obezbijedili i zakonsku regulativu. Ovakva politika Srpske demokratske stranke i način njene primjene nije dolazio u pitanje budući da diskutanti na sjednicama Skupština srpskog naroda raspravljaju samo oko pojedinih detalja njena sprovođenja, koje je uvelike ovisilo o visini udjela srpske populacije u ukupnom broju stanovnika pojedine opštine. Ono što diskutantima nije bilo jasno, o čemu su promišljali, jeste pitanje budućeg ustavno-pravnog uređenja Bosne i Hercegovine “nakon regionalizacije”. Krajnji domet im je bio nepoznat, rezultat je i njima samima upitan i neizvjestan.

Htio sam da postavim jednu dilemu: kako će sve to izgledati i da li neko ima o tome predstavi, neko ko o tome razmišlja. [...] To je sada početak i gdje će sve to biti, gdje će biti kraj i kakav će biti? Mislim da će nastati jedan, najblaže rečeno, haos.¹¹

“Mora biti svačija pamet upotrebljena za dobrobit srpskog naroda!”

Dr. Radovan Karadžić

Ideje i stavovi iznošeni na sjednicama Skupštine srpskog naroda su ubrzo bivali i realizirani u stvarnosti. Proces koji je vodio ka konačnom izdavanju “srpskih te-

---

⁹ Isto, 45–49.

¹⁰ Razvlašćivanje Sarajeva, ekonomija u službi politike, *Vreme, nedeljni tjednik*, Beograd, 13. 5. 1991, 30.

¹¹ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Stenografske bilješke sa III sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 11. decembra 1991, br. dok. materijala S134b.

ritorija, odnosno srpskih opština” i formiranju unutarrepubličkih granica započeo je s osnivanjem Srpskog nacionalnog vijeća, kao prvi korak u procesu koji je za cilj imao formiranje kompaktnoga geografskog prostora.

Paralelno sa radom na donošenju akata koji nisu bili prihvaćeni od legalnih institucija vlasti Bosne i Hercegovine, pokrenuta je intenzivna akcija i u Banjoj Luci i u Sarajevu, a u kojoj je trebalo javnosti protumačiti proces regionalizacije, objasniti ga i na neki način opravdati, prvenstveno na pravnom i gospodarskom polju, potom i socijalnodemografski. Iz elaborata je moguće odrediti političku opredijeljenost, naklonost autora i njihovu upućenost prema jednoj ili drugoj srpskoj političkoj eliti, ili onoj u Banjoj Luci, odnosno sarajevskoj.

U tom je smislu Ekonomski institut Banja Luka u martu 1991. godine u publikaciji *projektnog zadatka* pod naslovom “Uslovi i mogućnosti uspostavljanja regionalne prostorne organizacije Bosne i Hercegovine i stvaranja regije Sjeverozapadna Bosna” utvrdio kako je nužno uspostaviti novi prostorni model organizacije Republike. Polazeći od prostornih i demografskih pokazatelja (broju stanovnika i broju zaposlenih) autori su zaključili kako je banjalučka regija po osnovu tri odabrana parametra najhomogenija, te bi već na osnovu toga mogla dobiti atribut ekonomske i administrativne regije, a spajanjem sa bihaćkom regijom prostor sjeverozapadne Bosne imao bi sve odlike optimalnog regiona. Opravdanje pokretanja procesa konstituisanja nove regije pravdali su historijskim činjenicama, prije svega ostvarenim razvojnim rezultatima “prostorne jedinice Vrbaske banovine”.¹² U dokumentu nastalom krajem 1991. godine, pod naslovom “Bosanska Krajina konstitutivni činilac jugoslovenske federacije” naglašava se kako Bosanska krajina predstavlja geopolitički i privredno homogen prostor koji se treba povezati preko bijeljinske regije “sa centrom Treće Jugoslavije – Beogradom”, te bi svako odustajanje od ove koncepcije vodilo do produblivanja etničko-vjerskih sukoba. Dalje se navodi kako je uspostavljanje Autonomne regije Bosanska Krajina “samo djelimična realizacija krajnjeg koncepta, koji ide ka tome da 27 do 31 opštine zapadnog dijela Bosne i Hercegovine čine federalnu jedinicu”, a pozivaju se na geografska, demografska, ekonomska, politička i historijska prava (koja izvlače na temelju postojanja pojedinih administrativno-pravnih jedinica koje su nastajale na ovom prostoru od Osmanskog carstva sve do Vrbaske banovine). U dokumentu su razrađeni i analizirani historijski okvir, geografska obilježja, ekonomski potencijal, teritorijalna organizacija, komunikacije i ustavno-pravni okvir.¹³

---

¹² MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Uslovi i mogućnosti uspostavljanja regionalne prostorne organizacije Bosne i Hercegovine i stvaranja regije Sjeverozapadna Bosna*, br. dok. materijala P64A.373

¹³ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Bosanska Krajina konstitutivni činilac jugoslovenske federacije*,

Milorad Skoko, diplomirani inženjer iz Sarajeva, je prvo u junu 1991. godine a potom i u septembru iste godine pripremio politički angažirane, propagandne materijale, indikativnih naslova, koji su trebali na naučnoj bazi potkrijepiti donošenje planiranih političkih poteza.¹⁴ U prvom se na dvadesetak stranica prikazuju demografska kretanja po regijama u Bosni i Hercegovini u periodu od 1961. do 1991. godine. U sklopu ovog teksta, koji prikazuje kao naučni, pokušava dati prognozu kretanja do 2021. godine i utjecaj tih kretanja na položaj srpskog naroda, “koji se u posljednja četiri popisa permanentno pogoršava”. Smatrao je kako je bilo neophodno da se preduzmu “hitne mjere radi zaustavljanja veoma ispoljenih negativnih tendencija koje prijete da u relativno bliskom vremenskom periodu ovaj narod dovedu u status izrazito manjinskog naroda sa svim negativnim posljedicama koje iz toga proizilaze”.¹⁵ Ocijenio je da, ako bi se demografska kretanja “u okviru tri naroda u BiH (Srbi, Muslimani, Hrvati)” nastavila prosječnim trendom kao i u periodu između 1961. i 1991. godine, tada bi Muslimani već 2001. godine imali natpolovičnu većinu među stanovništvom, “a u 2021. godini udio srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini bi opao na jednu petinu, dok bi Muslimani činili 2/3 cjelokupnog stanovništva Republike”.¹⁶ Iznio je prijedlog mjera i aktivnosti koje treba poduzeti kako bi se “veoma nepovoljna kretanja” kod srpskog stanovništva promijenila. Predlaže u tom pravcu niz mjera iz oblasti zemljišne, ekonomske i socijalne politike. Navodi kako je izrada *Operativnog programa mjera i aktivnosti za sprečavanje smanjenja zemljišnih površina* u toku. Cilj mjera bi bio da se “postojeća struktura zemljišnih površina (prema podacima preko 60% zemljišta je u posjedu srpskog stanovništva), zadrži odnosno da se onemogućuje negativne tendencije, odnosno otuđivanje zemljišta iz posjeda srpskog naroda”.¹⁷ U tom kontekstu bi, prema Skoki, trebalo

---

Banja Luka, 31. decembar 1991. godine, br. dok. materijala P64A.452. Na ovome mjestu dokument nije integralno sačuvan, tako da nedostaju pojedine stranice.

¹⁴ Mnogo detaljniji i obimniji elaborat štampan je i u januaru 1992. godine. Tekst je nepotpisan, možemo pretpostaviti da je autor ili jedan od autora Milorad Skoko. Iz strukture januarskog teksta vidljivo je da je predložak i polazna osnova na kojem je nastao bio septembarski elaborat Milorada Skoke. Ovaj tekst, pod naslovom “Regionalizacija – demografsko-ekonomski i drugi bitni aspekti”, bio je prilagođen novoj političkoj realnosti i okolnostima u kojima se uzima u obzir formiranje Srpske republike Bosne i Hercegovine i naglašava mogućnost konfederalnog ustroja Republike.

¹⁵ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Neki osnovni pokazatelji demografskih kretanja u Bosni i Hercegovini u periodu 1961-1991. godine sa prognozom kretanja do 2021. godine i uticaj tih kretanja na položaj srpskog naroda*, Sarajevo, juna 1991. godine, br. dok. materijala P64A.455.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

poduzeti “aktivnosti u domenu običajnih, vjerskih i duhovnih oblasti”, podsticati razvoj sela i agrara, davati povoljniji tretman brdskim i brdsko-planinskim područjima, područjima slabijeg kvaliteta zemljišta, staračkim domaćinstvima. U oblasti dječije zaštite predlaže izvršavanje selektivne dječije zaštite “kojom bi se omogućilo i podsticalo planiranje porodice [...], odnosno beneficiran prirodni prirast [...] i destimulisalo stihijno rođenje djece bez obezbjeđenja životnih uslova”.¹⁸ Materijal pod naslovom “Demografsko-ekonomska analiza regionalnog razvoja, alokacije prirodnih i drugih resursa u Republici i uticaj tih faktora na regionalizaciju i položaj pojedinih naroda – posebno srpskog” je nastao u trenutku kada su već donesene odluke o formiranju srpskih autonomnih oblasti Stare Hercegovine, Semberije i Romanije, a formirana je i Autonomna oblast Krajina. Prema autoru, saznanja u tekstu “mogu veoma korisno poslužiti u pripremi i donošenju odgovarajućih političkih odluka”.¹⁹ U ovom elaboratu Skoko iznosi podatke o stanju i vrijednosti aktivnih osnovnih sredstava prema nacionalnom sastavu po općinama. Nakon relativno kratke analize, prema proizvoljno izabranim kriterijima razmatranja, između ostalog konstatira da općine sa muslimanskim stanovništvom u natpolovičnoj većini posjeduju ukupno 41, 3 % aktivnih osnovnih sredstava (12. 630 976 000 američkih dolara), dok općine sa srpskim stanovništvom u natpolovičnoj većini posjeduju 23, 9% istih odnosno 7. 312 017 000 američkih dolara, odnosno da je oko 2/3 vrijednosti osnovnih sredstava na područjima ili u gradskim centrima sa većinskim muslimanskim stanovništvom. Zaključuje da će se upravo u ovim područjima, u kojima je muslimansko stanovništvo u većini, proces vlasničkog prestrukturiranja najintenzivnije odvijati, “pri čemu će [...] osnovna sredstva (najveći dio preduzeća) preći u vlasništvo muslimana (kao većinskog gradskog naroda u opštinama) koji će objektivno otkupiti najveću vrijednost kapitala a, s druge strane, po tom osnovu, obezbjeđivaće se potrebna finansijska sredstva za dalji razvoj i osnivanje novih preduzeća”.²⁰ U identičnom tonu ističe kako je muslimanski narod znatno organizovaniji, solidarniji te raspoláže znatno većim kapitalom od srpskog naroda. Smatra kako “ne bi bilo oportuno razmišljati o nekom od modela podjele društvene imovine na bazi nacionalnog pariteta – ali ne po broju stanovnika (jer bi ovaj model bio nepovoljan po srpski i hrvatski a povoljan za muslimanski narod), već na osnovu nacionalne strukture zaposle-

---

¹⁸ Isto.

¹⁹ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Demografsko-ekonomska analiza regionalnog razvoja, alokacije prirodnih i drugih resursa u Republici i uticaj tih faktora na regionalizaciju i položaj pojedinih naroda – posebno srpskog*, Sarajevo, septembra 1991. godine, br. dok. materijala P64A.454.

²⁰ Isto.

nih (uključujući penzionere) koji su praktično tu imovinu i stvarali”.²¹ Naglašava važnost privrednih kapaciteta koji će “u procesu svojinske transformacije društvenog kapitala” postati sredstva kojima će jačati politička moć. Pretpostavlja kako će najveći dio ovih kapaciteta preći u državno vlasništvo, odnosno pravo upravljanja nad njima će imati općinske strukture, te kaže: “Nije teško, prema tome, zaključiti [...] da će monopol vlasti i upravljanja sredstvima najčešće biti u rukama muslimana.”²² U istom smislu pravi analizu i donosi ovakve zaključke kada je u pitanju saobraćajna infrastruktura, raspoloživi prirodni resursi i zdravstveno-obrazovne ustanove. Iznosi mišljenje da se “na nivou zemlje i Republike srpski narod kao pretežni posjednik zemlje, dovodi u neravnopravan i težak ekonomski položaj i vrši direktno prelijevanje društvenog proizvoda”.²³ U ranije spomenutom tekstu pod naslovom “Regionalizacija – demografsko-ekonomski i drugi bitni aspekti” se navodi kako “navedeni pokazatelji upućuju na zaključak da regionalizacija i teritorijalna organizacija ‘srpskih teritorija’ na čisto etničko-teritorijalnom principu može biti samo jedan od elemenata za zaštitu interesa srpskog naroda”.²⁴ Prema ovom elaboratu, regionalizacija i konfederalizacija Bosne i Hercegovine, a time i zaštita srpskog naroda, trebala se rješavati kombiniranjem etničko-teritorijalnog zaokruživanja regija na kojima srpski narod čini većinu, decentralizacijom novčanih tokova i iznalaženjem pogodnog metoda transformacije društvene imovine.²⁵

U pripremanju i konstruiranju povoljnog ambijenta za završavanje procesa rasparčavanja teritorije Bosne i Hercegovine kao pravni stručnjak, tumač Ustava i zakonskih akata o ovom pitanju, učesće je imao i tadašnji potpredsjednik Vlade SR Bosne i Hercegovine Miodrag Simović.²⁶ On je kroz nekoliko tekstova u *Javnosti* iznosio stavove i upute o pravu na regionalizaciju te o načinu na koji se ima izvršavati izdvajanje “naseljenih mjesta iz sastava jedne opštine i uključivanje tih mjesta u sastav druge opštine”.²⁷ Pri iznošenju stavova i uputa je nastupao *ispred*

---

²¹ Isto.

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Regionalizacija – demografsko-ekonomski i drugi bitni aspekti*, Sarajevo, januar 1992. godine, br. dok. materijala P65.83.

²⁵ Isto.

²⁶ Simović je, pored pitanja regionalizacije kroz tekstove u *Javnosti*, razmatrao i pitanja koja su vezana za probleme koji su se pojavili između JNA i civilnih vlasti SR Bosne i Hercegovine.

²⁷ O izdvajanju odlučuju građani, *Javnost, List Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine*, br. 51, Sarajevo, 5. X. 1991, 4.

Vlade. Naglasio je kako je Vlada, “u načelu, podržala regionalizaciju” uz uslov da “te nove organizacije zajednica opština moraju biti optimalno racionalne”. Kod tumačenja Ustava i zakonskih akata u vezi s pitanjem regionalizacije, Simović je konstatirao kako navedeni postupak o udruživanju općina nije uređen Ustavom i zakonima SR Bosne i Hercegovine, pa se zbog toga zakonitost ovih postupaka i ne može dovesti u pitanje.²⁸ Simović je dalje naglasio kako su odgovorni pojedinci u zvaničnim državnim institucijama samo pretpostavljali da su ova pitanja bila pravno uređena te time procesu regionalizacije žele dati političke dimenzije. Smatrao je kako su isti plasiranjem ovakvih dezinformacija u javnost imali cilj ustavno pravo opština na ovu vrstu udruživanja. Prema Simovićevu tumačenju ovakav način regionalizacije je prije svega imao ekonomsku pozadinu budući da “zajednice opština nisu društveno-političke zajednice, pa samim tim nemaju funkciju vlasti”.²⁹ Međutim, iz daljeg je izlaganja problematike vidljivo to da je Simovićevo tumačenje u potpunom raskoraku sa faktičkim stanjem i nastojanjima tadašnje srpske političke elite, koja je u područjima sa srpskim narodom kao većinskim nastojala prigrabiti apsolutnu vlast, naročito nakon dramatičnih dešavanja s kraja februara i početka marta 1992. godine.

Banja Luka ili Pale – pitanje centra

U Banjoj Luci je 29. aprila 1991. godine objavljen *Dogovor o udruživanju u zajednicu opština Bosanske krajine*, a na osnovu Amandmana LXXII Ustava SR Bosne i Hercegovine. Razlog ovog Dogovora je racionalnije i efikasnije ostvarivanje “zajedničkih interesa i potreba građana i uskladjivanja društveno-ekonomskog razvoja opštine”.³⁰ Ovu zajednicu općina su činile općine (ili dijelovi općina) Bosansko Grahovo, Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac, Glamoč, Ključ, Kotor-Varoš, Laktaši, Mrkonjić-Grad, Teslić i Kupres, a sjedište im je bilo u regionalnom centru – Banjoj Luci. Zajednica općina je, prema Dogovoru, trebala imati svojstvo pravnog lica. Funkcije, međusobni odnosi u Zajednici, organizacija organa Zajednice, potom saradnja sa republičkim organima, organizacija i rad Stručne službe te finansijska pitanja su trebala biti utvrđena

---

²⁸ Ne može se rasturati Jugoslavija, a da Bosna i Hercegovina ostane netaknuta, *Javnost, list Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine*, br. 50, Sarajevo, 28. IX. 1991, 4.

²⁹ Isto.

³⁰ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Dogovor o udruživanju u Zajednicu opština Bosanske krajine*, 29. april 1991, br. dok. materijala P69B.

Statutom Zajednice opština, kao i druga pitanja koja su bila značajna za ostvarenje prava i dužnosti Zajednice opština.³¹ Zajednica opština Krajine formirala je i Skupštinu koju su sačinjavali oni odbornici skupština udruženih u Zajednicu opština, a nadležni su i za vršenje funkcija iz domena općenarodne odbrane i društvene samozaštite. Ovo je pitanje u *Dogovoru o udruživanju* regulisano članom 9, koji je upadljivo najrazrađeniji i mnogo detaljniji od ostalih paragrafa i pitanja utvrđenih ovim dogovorom. Član 9. se odnosi na vojna pitanja, saradnju s JNA te sankcioniše postupke kod ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti.³²

Naredni politički potez u procesu rasparčavanja bosanskohercegovačkog teritorija bila je *Odluka* donesena u Banjoj Luci 16. septembra 1991. godine, kojom je Skupština Zajednice opština Bosanske krajine *Zajednicu* proglasila Autonomnom oblasti Krajina “kao demokratskom autonomnom jedinicom suverenih građana i naroda i neodvojivim dijelom federativne Jugoslavije kao savezne države, koju sačinjavaju republike Srbija i Crna Gora i druge federalne jedinice koje izraze slobodnu volju da ostanu u ovoj saveznoj državi”.³³ Teritorijalno su u Autonomnu oblast Krajine ulazile općine koje su ranije pristupile Zajednici opština Krajina, ali je u skladu s Odlukom ostavljena mogućnost naknadnog priključivanja ostalih naseljenih mjesta, okruga i područja. Isto tako je, pozivajući se na član 265. stav 4. Ustava SR BiH, Skupština Autonomne regije Krajina preuzela staranje “o izdvajanju naseljenih mjesta iz jedne opštine u sastav druge opštine, u skladu sa izraženom voljom građana”.³⁴ U Odluci se ultimativno, u sasvim izvjesnim slučajevima – u slučaju promjene ustavnopravnog položaja Bosne i Hercegovine i u slučaju odbijanja ove *Odluke* u Skupštini SR Bosne i Hercegovine, najavljuje stvaranje posebne republike, u koju će po mogućnosti ući i ostale autonomne regije, a koja će biti u sastavu savezne države Jugoslavije,

---

³¹ Isto.

³² Isto.

³³ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Odluka o proglašenju Autonomne oblasti Krajina*, 16. septembar 1991, br. dok. materijala P81B. Na ovom mjestu je potrebno ukazati na činjenicu koju su mnogi bosanskohercegovački autori previđali, a to je da ova politička tvorevina formalno-pravno nije bila Srpska autonomna oblast (SAO), te stoga i treba napraviti razliku između ove političke tvorevine koja je prema mom mišljenju i sadašnjim saznanjima imala pretenziju da postane jedna od konstitutivnih jedinica u sastavu “krnje Jugoslavije”, što su omogućavale zakonske regulative Autonomne Regije kao i radna verzija Ustava SR Jugoslavije u čijem paragrafu I stoji kako saveznu državu sačinjavaju Republika Srbija i Republika Crna Gora i da im “kao republike članice mogu pristupiti i druge države”. *Politika*, 11. april 1992, 1.

³⁴ Isto. *Odluka o pristupanju* “Srpske opštine Bosanska Krupa” Autonomnoj regiji Krajine done-sena je na sjednici Autonomne regije Krajina 8. januara 1991. godine, a nakon što je formirana Srpska opština Bosanska Krupa koja je podnijela zahtjev za pristup.

odnosno bit će predloženo razdruživanje od SR Bosne i Hercegovine.³⁵ Što se tiče zakonskih i pravnih propisa, Autonomna regija je formalno-pravno priznavala jedan splet različitih zakonskih akata, s time da su pravni propisi Regije imali prednost nad Republičkim pravnim aktima, koji se imaju primjenjivati do konačnog okončanja procesa (donošenja regionalnih zakona, propisa i drugih općih akata) koji je bio u toku. U skladu sa navedenim aktima, Skupština Autonomne regije Krajina je istoga dana donijela i *Statut* prema kojem je Autonomna regija Krajina zajednica opština “koje su se udružile na osnovama do[...]lnosti, solidarnosti i ravnopravnosti i radi ostvarivanja trajne saradnje, usklađivanja plana razvoja i ostvarivanja drugih zajedničkih interesa”.³⁶ Poslanici Autonomne regije Krajina su ovu politički tvorevinu do kraja februara 1992. godine smatrali dijelom SR Bosne i Hercegovine koja je dio federativne Jugoslavije.³⁷ Isto tako tvore jedan, od srpske političke elite u Sarajevu gotovo neovisan blok i kroz donesene odluke i *Statut* skupštine predviđaju mogućnost udruživanja i drugih opština u Autonomnu regiju Krajina.³⁸

Uvidom u *Statut* dobit ćemo odgovor na pitanje o nadležnostima, funkciji i društveno-političkim ciljevima koje je Autonomna oblast Krajina nastojala preuzeti. O poslovima koji su u nadležnosti Autonomne Regije Krajina odlučuju jednakopravni narodi u njoj, a preko svojih predstavnika u Skupštini regije. Na prvom mjestu stoji da se Autonomna regija Krajina stara “o razvoju nacionalnih, kulturnih i drugih svojstava svog područja”, a tek nakon toga i da “stvora uslove za privredni, naučni, tehnološki, demografski, regionalni i socijalni razvoj”.³⁹ U nadležnosti Autonomne regije Krajina su ulazili poslovi usklađivanja razvoja opština, prostorno uređenje, komunalne djelatnosti, ali i dva mnogo važnija pitanja koja se tiču društveno-političkih i vojnih poslova. Tako da u ostvarenje društveno-političkih pitanja, prema donesenom *Statutu*, spada i razmatranje “pitanja i inicijative za razvijanje svih oblika međusobne saradnje udruženih opština i međunarodne saradnje”, a u zajedničkim interesima u oblasti općenarodne odbrane *Regija* je imala dužnost da “prati stanje i koordinira aktivnosti na organizovanju i

---

³⁵ Isto.

³⁶ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Statut Autonomne Regije Krajina*, 16. 9. 1991, br. dok. materijala DB53b.

³⁷ Ova je činjenica izražena i na simboličkoj razini. Pečat okruglog oblika Autonomne regije Krajina sadrži tekst: “Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina, Autonomna Regija krajina.”

³⁸ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Statut Autonomne Regije Krajina*, 16. 9. 1991, br. dok. materijala DB53b.

³⁹ Isto.

spvođenju priprema za opštenarodnu odbranu u skladu sa Zakonom, planovima odbrane opština i planom odbrane Republike”.⁴⁰

Snažan i odlučan zaokret prema isključivom, jednonacionalnom principu političkog organiziranja bio je proveden donošenjem *Odluke o osnivanju skupštine srpskog naroda* u Bosni i Hercegovini koju su donijeli poslanici Kluba Srpske demokratske stranke i Kluba Srpskog pokreta obnove u Skupštini Bosne i Hercegovine. Navedeni poslanici su se smatrali legitimnim predstavnicima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Pozvavši se na pravo samoopredjeljenja, uključujući i pravo na otcjepljenje, 24. oktobra 1991. godine osnovali su Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini “kao najviši predstavnički i zakonodavni organ srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.”⁴¹ Pored poslanika ovih dviju stranaka (SDS-a i SPO-a), poslanici Skupštine srpskog naroda mogli su postati i poslanici Skupštine Bosne i Hercegovine srpske nacionalnosti nakon što potpišu izjavu o pristupanju. Treba zapaziti kako je na zasjedanju prve sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini 24. oktobra 1991. godine, između ostalog, prvo bila donesena politička *Odluka* o ostajanju srpskog naroda Bosne i Hercegovine u zajedničkoj državi Jugoslaviji, a tek nakon toga i *Odluka* o raspisivanju i provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni Hercegovini koji se imao izjasniti o ovom pitanju.

Na sjednici Skupštine Autonomne regije Krajina, koja je održana 6. novembra 1991. godine u Banjoj Luci, a kojoj je predsjedao predsjednik Skupštine AR Krajina Vojo Kuprešanin, prisustvovali su i visoki vojno-politički dužnosnici srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, general-potpukovnik Nikola Uzelac te poslanici Srpske skupštine Vojo Maksimović i Aleksa Buha. Na sjednici je raspravljano o donošenju političkih i vojnih smjernica koje je trebalo uskladiti na višem nivou, sa već uspostavljenim srpskim autonomnim oblastima u Republici Hrvatskoj te sa Predsjedništvom SFR Jugoslavije. U raspravi, koja se vodila oko provedbe mobilizacije, su i Uzelac i Buha naveli kako je osnovni zadatak odnosno cilj rata zaštita srpskog naroda od genocida i secesionističkih odluka Hrvatske, te da se sačuvaju srpske teritorije. Istaknuta je potreba spašavanja “naših ljudi” u okruženju, a Uzelac je postavio i pitanje – “ko je taj ko sprečava da se ‘zmija udari u glavu’”.⁴² Predrag Radić je u vezi s ratnim dešavanjima u Hrvatskoj istakao “da ovo nije samo

---

⁴⁰ Isto.

⁴¹ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Odluka o osnivanju skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, 24. oktobar 1991. godine, IT-99-36, Brđanin.

⁴² MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Izvod iz zapisnika sa sjednice Skupštine Autonomne Regije Krajina*, 6. novembar 1991. godine, br. dok. materijala P91.

rat Srba iz Bos. Krajine, jer bitka za Srbiju i srpski narod sada se ovdje vodi”.⁴³ Kuprešanin je dao upute prema kojima se ima provesti potpuna mobilizacija: “Svi su obveznici koji su se odazvali mobilizaciji i nalaze se na frontu, faktički, dobrovoljci, jer mnogi koji se nisu odazvali na mobilizaciju za sada ne snose nikakve sankcije. [...] ljudi trebaju da se pripremaju, obučavaju i spremaju za ratovanje, profesionalni sastav TO na području naših opština treba smijeniti jer su do sada vrlo slabo radili i mi njihovim poslom uopšte nismo zadovoljni. Sada su na frontu pretežno djeca sa sela jer vlasnici privatnih radnji i preduzeća uopšte nisu na frontu. Zato treba biti odlučan i direktorima koji neće da daju otkaz radnicima koji se nisu odazvali na mobilizaciju da im se daju otkazi ukoliko to ne urade da direktori odmah idu na front.”⁴⁴ Na sjednici je nakon rasprave, prema područjima Skupština opština u sastavu Regije, ugrubo utvrđen broj ljudi koji su na frontu, a koji je na nivou Regije iznosio oko 15.000 boraca.⁴⁵ Nakon rasprave donesen je zaključak sjednice prema kojem su Vojo Kuprešanin, Vojo Maksimović, Aleksa Buha i Radoslav Brđanin trebali da u ime Skupštine AR Krajina upute zahtjev Predsjedništvu SFR Jugoslavije o proglašenju ratnog stanja i, kako stoji, “da se na frontu nalazi komandnog kadra srpske nacionalnosti proporcionalno broju srpskih obveznika na frontu”.⁴⁶ Krajem sjednice odbornici su upoznati sa pripremama za sprovođenje plebiscita srpskog naroda koji je održan 9. i 10. novembra 1991. godine.⁴⁷ Pitanje na koje se srpski narod izjašnjavao glasilo je:

Da li ste saglasni sa Odlukom Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, od 24. oktobra 1991. godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi

---

⁴³ Isto.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Tako je, prema podacima iznesenim na sjednici, sa područja SO Čelinac na frontu bilo oko 1.000 ljudi, sa područja SO Laktaši oko 3.000 ljudi, Prnjavora oko 1.070, Bosanske Gradiške 3.000, Bosanske Dubice 1.250, Bosanskog Novog 1.000, Bosanskog Petrovca 242, Sanskog Mosta 250, Srpcu 350 (a 650 ljudi je na svakodnevnom dežurstvu), Banje Luke 3.500, Ključa 220, Mrkonjić-Grada 300, Šipova 100, Drvara 100, Glamoča 100, Skender-Vakufa 350 ljudi, dok sa područja SO Prijedor, Kotor -Varoš i Bosansko Grahovo nema podataka ili se ne zna tačan broj ljudstva na linijama fronta.

⁴⁶ MKSJ, <http://icr.icty.org>, *Izvod iz zapisnika sa sjednice Skupštine Autonomne Regije Krajina*, 6. novembar 1991. godine, br. dok. materijala P91.

⁴⁷ Prema *Odluci o teritorijama opština, mjesnih zajednica i naseljenih mjesta u BiH koja se smatraju teritorijom savezne države Jugoslavije za “ostanak u zajedničkoj državi Jugoslaviji”* koju bi činile Srbija, Crna Gora te samoproglašene autonomne oblasti izjasnilo se više od 50% upisanih građana srpske nacionalnosti. Iz ove *Odluke*, koja je donesena na Drugoj sjednici Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini 21. novembra 1991. godine, proizlazi kako je 9. i 10. novembra 1991. godine proveden plebiscit na kojem se nije izjašnjavao samo srpski već i “drugi narodi”, “građani drugih naroda i narodnosti”.

Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, te drugima koji se za taj ostanak izjasne.⁴⁸

Odlukom koja je donesena na drugoj sjednici Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini 21. novembra 1991. godine dijelovi teritorije Bosne i Hercegovine koji su se nakon ovog plebiscita smatrali teritorijom savezne države Jugoslavije nisu jasno definisani, odnosno to su područja onih općina, mjesnih zajednica i naseljena mjesta na kojima je plebiscit proveden. Prema tome, uz Srbiju, Crnu Goru i navedene srpske autonomne oblasti navedeni dijelovi Bosne i Hercegovine “čine jezgro zajedničke države Jugoslavije”.⁴⁹ Na istoj sjednici donesena je i *Odluka o verifikaciji proglašanih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini* prema kojoj su Autonomnu regiju Krajina sačinjavale općine: “Banja Luka, Bosanski Petrovac, Bosansko Grahovo, Čelinac, Glamoč, Ključ, Kotor Varoš, Kupres, Laktaši, Mrkonjić Grad, Prijedor, Prnjavor, Sanski Most, Skender Vakuf, Srbac, Šipovo, Titov Drvar i Srpska opština Bosanska Krupa, kao i dijelovi opštine Donji Vakuf i drugih opština sa ove regije sa većinskim srpskim narodom, sa sjedištem u Banjoj Luci”, a koja je “u sastavu Bosne i Hercegovine, kao federalne jedinice u zajedničkoj državi Jugoslaviji”.⁵⁰

Odluke koje su formalno omogućavale odnosno pravno sankcionisale i davale legitimitet neustavnom djelovanju Jugoslovenske narodne armije na teritoriju SR Bosne i Hercegovine donošene su postepeno. Na sjednicama Skupštine srpskog naroda “koketira” se sa vojnim vrhom, daje se povod za djelovanje na teritoriji SR Bosne i Hercegovine i bezrezervna moralna podrška Jugoslovenskoj narodnoj armiji “u njenim nastojanjima da se očuva teritorijalna cjelovitost Jugoslavije unutar granica i sa narodima koji žele u njoj ostati, o čemu se srpski narod Bosne i Hercegovine jasno izrazio na plebiscitu”.⁵¹ Iz ovog su vidljive nove, izmijenjene okolnosti u kojima JNA ima djelovati, a koje odgovaraju novoj političkoj eliti srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Skupština srpskog naroda

---

⁴⁸ *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, I, br. 1, Sarajevo, 15. 1. 1992, 2.

⁴⁹ *Odluka o teritorijama opština, mjesnih zajednica i naseljenih mjesta u BiH koja se smatraju teritorijom savezna države Jugoslavije*, Isto, 7.

⁵⁰ *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, I, br. 1, Sarajevo, 15. 1. 1992, 8. Ovime su od Skupštine srpskog naroda “verificirane” još i: SAO Hercegovina, SAO Romanijsko-birčanska, SAO Semberija i SAO Sjeverna Bosna sa sjedištima i pripadajućim općinama, s time da će se posebnim propisom urediti status općina u gradu Sarajevu i dijelovi Sarajeva “u kojima srpski narod predstavlja većinu”.

⁵¹ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Stenografske bilješke sa 3. sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 11. decembar 1991, br. dok. materijala P1533/S134b.

je na sjednici 21. novembra 1991. godine donijela zaključke kojima se daje puna podrška “Jugoslovenskoj armiji” u odbrani, provođenju mobilizacije srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, a upućen je i poziv za obavezan odaziv na vojne pozive.⁵² Potom je, u istom smislu, na sjednici 11. decembra 1991. godine upućen *Zahtjev Jugoslovenskoj narodnoj armiji* i donesena *Preporuka oružanim snagama o očuvanju teritorijalne cjelokupnosti Jugoslavije*.⁵³ Na istoj sjednici je donesena i *Preporuka* prema kojoj se imaju donositi odluke o osnivanju skupština srpskog naroda u pojedinim općinama s ciljem formiranja kompaktnog teritorija.⁵⁴

Srpskoj političkoj eliti je za svojevrsno “obilježavanje srpskih teritorija” od ključne važnosti bio sprovedeni plebiscit koji je poput lakmus-papira određivao koja su to područja koja ne trebaju, a koja pripadaju ili treba da pripadaju isključivo srpskom narodu.⁵⁵ Prema njemu će se konture i veličina Autonomne regije Krajina dobiti nakon što se navedene općine izdvoje, a za što nije potrebno mnogo vremena, naročito u slučaju postojanja političke volje među srpskom političkom elitom. Isti je naveo i jedan od razloga formiranja Autonomne regije Krajina, a to je mišljenje da je “životni prostor i teritorij” na kojem radi i živi srpski narod ugrožen i to se mora spriječiti tako što će se “spriječiti useljavanje Muslimana” na “teritorije i prostore” srpskog naroda. U svome govoru izrazio je i poglede kojim se imaju odrediti regionalni odnosi:

U cazinskoj krajini ima oko 250.000–300.000 Muslimana i to na vrlo malom prostoru. Mi ih jednostavno možemo zatvoriti u taj prsten i nama ne odgovara uopšte da nam se priključe. Čak nam odgovara da budu posebna krajina ‘Cazinska krajina’ koja se apsolutno ekonomski biti ovisna od nas. Svaki metar kvadratni srpske zemlje imaće astronomsku cijenu za jedno vrlo kratko vrijeme i mi ih svojom politikom apsolutno moramo dovesti u takvu situaciju.⁵⁶

Istakao je ideju da se s organizovanjem srpskih općina i srpskih teritorija treba nastaviti, da se još brže i kvalitetnije treba raditi na tome te da bi trebalo odrediti rok do kojeg se zadano mora uraditi.⁵⁷ Jedna od tačaka dnevnog reda 4. sjednice Skup-

---

⁵² *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, I, br. 1, Sarajevo, 15. 1. 1992, 9.

⁵³ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Stenografske bilješke sa 3. sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 11. decembar 1991, br. dok. materijala P1533/S134b.

⁵⁴ Isto. Preporuka je objavljena i u: *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, I, br. 1, Sarajevo, 15. 1. 1992, 9.

⁵⁵ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Stenografske bilješke sa 3. sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 11. decembar 1991, br. dok. materijala P1533/S134b.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

štine srpskog naroda, održane 21. decembra 1991. godine, bilo je i izjašnjavanje o usvajanju odluke o pristupanju formiranja Republike srpska Bosna i Hercegovina, što je usvojeno uz dugotrajan i snažan aplauz, te priznavanje Republike srpske Krajine, koju je ova Skupština priznala kao “federalnu jedinicu Jugoslavije”.⁵⁸

Na 11. sjednici Skupštine Autonomne regije Krajina, održane 8. januara 1992. godine, prihvaćen je izvještaj Komisije koja je imala zadatak ispitivanje rada članova Izvršnog vijeća Autonomne regije Krajina.⁵⁹ Komisija je ustanovila i obrazložila nepravilnosti u radu predsjednika Izvršnog vijeća AR Krajine Anđelka Grahovca i sekretara Izvršnog vijeća AR Krajine Mire Mladenovića, te predložila njihovu smjenu, koja je na sjednici i izglasana.⁶⁰ U nastavku su odbornici raspravljali o elaboratu pod nazivom “Bosanska Krajina kao konstitutivni činilac nove Jugoslovenske Federacije”. Ustanovljeno je da Skupština treba podržati “prijedlog da Bosanska Krajina bude konstitutivni subjekat Jugoslovenske državne zajednice” te da se od “Srpske Skupštine BiH” zatraži da na isti ili sličan način definiše i ostale “Srpske krajeve (Krajine u BiH)”. Također je istaknuto da bi Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini trebala ostvariti svoju funkciju u definisanju i konstituisanju srpskih krajeva u BiH “koji će biti predstavljeni do konstituisanja buduće Jugoslovenske Skupštine”. Nakon diskusije o elaboratu odlučeno je da komisija u čijem su sastavu bili Vojo Kuprešanin, Predrag Radić, Predrag Lazarević, Dušan Jakšić i Radislav Vukić obavi razgovor sa Slobodanom Miloševićem o položaju srpskog naroda izvan Srbije.⁶¹ Na sjednici je donesen i zaključak da se podrži odluka “banjalučkog parlamenta za ‘pridržavanje’ sredstava iz doprinosa i poreza, te njihovog selektivnog upućiva-

---

⁵⁸ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Stenografske bilješke 4. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 21. decembar 1991. godine, br. dok. materijala P2467b. Odluka sa ove 4. sjednice je pod nadnevkom od 21. decembra 1991. godine objavljena i u *Službenom glasniku srpskog naroda*, I, br. 1, Sarajevo, 15. 1. 1992, 10–11. Na ovom mjestu želim ukazati na previde u vremenskom određivanju datuma donošenja *Odluke* kod: Ivan Bilić, Miroslav Tuđman, *Planovi, sporazumi, izvještaji o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991.–1995.*, Zagreb, 2005, 41, koji navode da su ovaj dokument preuzeli iz knjige Smaila Čekića, *Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991–1993*, Ljiljan, Sarajevo, 1994, 277, koji je donošenje *Odluke o priznanju Republike Srpske Krajine* datirao mjesec dana ranije, u 21. novembar 1991. godine. Čekić navodi da je dokument preuzeo iz Arhiva Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Fond SDS, inv. br. 491/10, u koji nisam imao uvid tokom izrade ovoga rada.

⁵⁹ Članovi komisije su bili Dule Piljić, Dragan Knežević, Vasić Borislav, Mirko Radmanović i Vojo Kuprešanin kao predsjednik.

⁶⁰ MKSJ, <http://icr.icty.org>, izvod iz zapisnika sa 11. sjednice Skupštine Autonomne Regije Krajina, 8. januar 1992. godine, br. dok. materijala P101.

⁶¹ Isto.

nja u republičku kasu”, kao i da se pripreme odluke o formiranju javnih preduzeća “Trgopetrol” i “Krajiška Televizija”.⁶²

Narednog dana, 9. januara 1992. godine, održano je zasjedanje *Skupštine srpskog naroda* i na njemu je donesena *Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine*. Prema I tački *Deklaracije*, ova cjelina se proglašava: “Na područjima srpskih autonomnih regija i oblasti i drugih srpskih etničkih cjelina u Bosni i Hercegovini, uključujući i područja na kojima je srpski narod ostao u manjini zbog genocida koji je nad njim izvršen u drugom svjetskom ratu, a na osnovu plebiscita održanog 9. i 10. novembra 1991. godine na kome se srpski narod izjasnio za ostanak u zajedničkoj državi Jugoslaviji [...]” Iz rečenog je proizašla i II tačka *Deklaracije* koja kaže da se ova Republika “nalazi u sastavu savezne države Jugoslavije kao njena federalna jedinica”.⁶³ Proglašenje Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini unijelo je novu realnost u politički život koju nije moguće ignorirati jer je ona imala političke, ekonomske i pravne posljedice i djelovanja na buduće pregovore o sudbini Bosne i Hercegovine.⁶⁴ Nedugo nakon spomenutog zasjedanja *Skupštine srpskog naroda* Socijalistička federativna republika Jugoslavija je formalno-pravno prestala postojati kao država budući je Evropska zajednica priznala njene bivše članice Republiku Sloveniju i Republiku Hrvatsku kao nezavisne države. Odlukom bugarske Vlade od 15. januara ova je država priznala Bosnu i Hercegovinu kao suverenu i nezavisnu državu, što je bilo prvo međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine. U Bosni i Hercegovini su bile pokrenute pripreme za referendum građana koji je održan 29. februara i 1. marta 1992. godine.⁶⁵

Na 8. sjednici *Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine*, održane 25. februara 1992. godine, Radovan Karadžić je u izričito negativnom kontekstu spomenuo dio srpskog naroda koji nije bio naklonjen politici SDS-a i koji ne radi na stvaranju srpske države prema naptucima ove stranke, a “neki autsajderi tamo po Krajini koji rade protiv nas, [...] pa se pojavljuju po našim skupovima i lupaju gluposti”. Te nastavlja:

---

⁶² Isto.

⁶³ *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, I, br. 2, Sarajevo, 27. 1. 1992, 14. Upadljivo je to da Deklaracija na prvo mjesto stavlja i traži uvažavanje *etničkog* pa tek onda, redom – *istorijskog, pravnog, kulturnog, ekonomskog, geografskog, komunikacijskog* principa.

⁶⁴ “Nezavisna poslanička grupa u BiH: Republika srpskog naroda u BiH realnost”, *Oslobođenje*, Sarajevo, 14. 1. 1992, 3.

⁶⁵ Odaziv na referendum je bio gotovo dvotrećinski, a prema pisanju sarajevskog *Oslobođenja*, od 3.199.031 glasača, glasalo je 1.997.644, od čega je važećih listića bilo 1.992.199. Za nezavisnost Bosne i Hercegovine se izjasnilo 1.986.202 ljudi, dok je protiv bilo 5.997 glasača. *Oslobođenje*, Sarajevo, 4. 3. 1992, 1.

Ali, moram da vam kažem da naši ljudi, naš narod, naša Stranka moraju da očuvaju maksimum koordiniranosti i minimum discipline. Sjećate se kada smo ovdje imali izvanrednu Skupštinu u kojoj smo ih bukvalno mljeli, od jednom je došao telefax iz Grahova gdje je Skupština proglasila ujedinjenje!⁶⁶ Onda je nastao obrt u Skupštini. Mi smo morali da trpimo ušima, a oni su bukvalno mljeli. Dali smo im oružje [...] Drugi put je bilo isto: Milan Ma[r]tić je umarširao u Drvar, bez ikakve veze [...] Ovo u Krajini juče. A ja vam garantujem da će Alija da isplati svakog krajiškog poslanika u dukatima njihovu težinu, da bi mi napustili Sarajevo i, da napustimo ideju da će Sarajevo biti glavni grad Srpske BiH. Banjaluka će, naravno, biti glavni grad Bosanske krajine [...] Ali, napustiti Sarajevo gdje imamo 215.000 Srba sa Jugoslovenima, gdje imamo veliko bogatstvo, mi da napustimo Sarajevo, pa nas bi trebalo objesiti [...] Ovo je zadatak na nivou Pašićevog zadatka [...] Mi nemamo Pašića. Ali, narod je – Pašić. Naši strateški ciljevi se ostvaruju.⁶⁷

Na sjednici Kluba poslanika Srpske demokratske stranke, održanoj 28. februara 1992. godine u hotelu Holiday Inn u Sarajevu, podnesena je i informacija o političkim zbivanjima u Autonomnoj regiji Krajina, a koja je u vezi sa zakazivanjem Skupštine regije Krajina. Na ovoj su se sjednici kluba poslanika konačno ispoljile tenzije i antagonizmi među srpskom političkom elitom. Naime, u samoj Krajini su postojale dvije političke opcije, tzv. tvrda krajiška, Srpskoj demokratskoj stranci nelojalna struja koja je zagovarala da Krajina bude uređena kao republika, izvan Bosne i Hercegovine, a u sklopu buduće, nove Jugoslavije. Ovu opciju predvodile su ugledne ličnosti u Krajini kao što su profesori Predrag Lazarević, Đorđe Mihić, direktor Ekonomskog instituta u Banja Luci Duško Jakšić, potom Predrag Radić, koji je ujedno i predsjednik banjalučke općine, kao i predsjednik banjalučkog SDS-a Radoslav Vukić te Radoslav Brđanin koji je u to vrijeme obavljao funkciju potpredsjednika Skupštine Autonomne regije Krajina. Drugu političku opciju, koja je

---

⁶⁶ Karadžić ovdje spominje usvajanje *Deklaracije o ujedinjenju* Zajednice opština Bosanska Krajina i SAO Krajina usvojene u Bosanskom Grahovu na Vidovdan 1991. godine. Jedno od mogućih rješenja položaja neustavno proglašanih oblasti, a koje je zastupao predsjednik Vlade SAO Krajine Milan Babić, bilo je ujedinjenje SAO Krajine s Bosanskom Krajinom, koje bi kao federalna jedinica bile priključene novoj Jugoslaviji (budući da su i Slovenija i Hrvatska već proglasile nezavisnost), a ostatak Bosne bio bi posebna federalna jedinica. Nakon razgovora sa predstavnicima Evropske zajednice u Parizu usvaja se dokument kojim je SAO Krajina postala slobodna i samostalna teritorija te je mogućnost ujedinjenja dviju Krajina zaboravljena. Nikica Barić, "Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.", Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008, br. 1, 68–69.

⁶⁷ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Stenografske bilješke 8. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 25. januar 1991, br. dok. materijala P33B.

političku okosnicu imala u Srpskoj demokratskoj stranci Bosne i Hercegovine, a koja je zagovarala osnivanje Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, činili su predsjednik skupštine Autonomne regije Krajina Vojo Kuprešanin, narodni poslanik Zlatko Kelečević, novoizabrani mandatar Vlade AR Krajina Nikola Erceg te Jovan Čizmović.⁶⁸ Problem je nastao kada su se i Pale i Banja Luka pojavili kao mogući politički centri buduće “najmlađe” srpske republike. Radovan Karadžić je smatrao da srž problema leži upravo u “kompetenciji” između ove dvije opcije: “Ne da oni nisu zadovoljni onim čime se mogu baviti u budućoj Srpskoj Bosni i Hercegovini. Suština problema je krajnje djetinjasta i nekorektna, oni hoće da prave državu kao djeca u blatu kada sjednu i prave kolač. Oni ne shvataju da to ne može.”⁶⁹

U ovom je trenutku, krajem februara 1992. godine, projektu formiranja srpske republike u Bosni i Hercegovini sastavljene od srpskih regija i oblasti prijetila opasnost od samourušavanja. Srpska politička elita u Sarajevu je gotovo prestravljena morala iznaći rješenje iz višestruko nepovoljne situacije koju je nametala međunarodna zajednica, odnosno pregovori s Cutileirom i krajiška oporba SDS-u. Razlog strahu među srpskim političkim predstavnicima je taj što bi “krivim potezom” u vidu već isplaniranog donošenja *Ustava* srpske republike u Bosni i Hercegovini kompromitirali svoje stavove i nastojanja koja su iznosili pred pregovarače međunarodne zajednice, a Predsjedništvu i Vladi Republike Bosne i Hercegovine omogućili povoljniji rasplet krize. Iz zapisnika ove sjednice je jasno da su, s jedne strane, pojedini poslanici svjesni “pravnih nonsensa”, dok, s druge strane, opet postoji veliki broj poslanika koji nesvjesno negira činjenicu nedostatka legalnog uporišta u provođenju vlastite politike te nisu imali niti ideju niti predstavu o načinu na koji bi se ispunio osnovni faktor kreiranja paralelnog, novog političkog subjekta. Ova činjenica podjednako vrijedi za poslanike u Skupštinama oba pretendenta na poziciju “centra”, i one u Bosanskoj Krajini, tako i za one u Sarajevu. Kada je Kuprešanin zapravo želio naglasiti kako nema podršku legalnih institucija vlasti opštine Banja Luka, on kaže i: “[...] mi svi po ovim [...] mi smo kao Skupština Krajine para-politička institucija, isto što i paravojna formacija. Mi u stvari nemamo korijen, nigdje na toj Skupštini ne mogu za korijen da se uhvatim, da imam korijen pa da se uhvatim u zemlju kao žila [...] Projekat Krajine nikako da se oblikuje, da se formira. Banjaluka je sve, a Krajina ništa.”⁷⁰

---

⁶⁸ “Ko je ko u Bosanskoj Krajini, Kreativno trenje”, *Javnost*, 1, br. 74, Sarajevo, 28. 3. 1992, 4.

⁶⁹ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Stenografske bilješke sa sastanka Kluba poslanika Srpske demokratske stranke, 28. februar 1992, br. dok. materijala P34B.

⁷⁰ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Stenografske bilješke sa sastanka Kluba poslanika Srpske demokratske stranke, 28. februar 1992, br. dok. materijala P34B.

“Rušenje” krajiškog rukovodstva

Stenogram nam govori o tome kako je za 29. februar u Banjoj Luci najavljena “stravična jednostrana akcija unutar srpskog naroda” koja je brinula i pregovarače međunarodne zajednice, koji su također najavili svoj dolazak u Banja Luku. Nikola Koljević je na sjednici rekao kako je za međunarodnu zajednicu i mirovne pregovore “ovo što je za sutra zakazano u Banjaluci to bi [...] da bude još strašnije nego ovo što smo mi napravili: da donesemo Ustav za sav srpski narod”.⁷¹ Tekst Nacrta ustava je usvojen na zasjedanju Skupštine srpskog naroda održane 1. februara 1992. godine, a objavljen je u listu srpskog naroda Bosne i Hercegovine *Javnost* 22. februara 1992. godine te je njegovo donošenje najavljivano za sljedeće zasjedanje Skupštine srpskog naroda, koja je bila predviđena za 22. februar iste godine, ali je održana tri dana nakon najavljenog datuma, odnosno 25. februara 1992. godine. Na 8. zasjedanju Skupštine srpskog naroda bila je prisutna i princeza Linda Karađorđević. Na dnevnom redu sjednice bilo je 20 tačaka, a jedna od tih tačaka je bilo i usvajanje Ustava, ali je usvajanje odgođeno. Donesen je nedugo zatim, kada su se za to stvorile povoljnije okolnosti.

Momčilo Krajišnik je ponovio zahtjev da “teorija” o “Savezu srpskih država” u budućnosti mora biti sve prisutnija jer “srpski narod mora imati svoju državu. I ovo mi danas možemo nazvati republikom”.⁷² Ubrzo nakon Krajišnikova izlaganja, klub poslanika je usvojio prijedlog da se Srpskoj skupštini preporuči donošenje ustava “koji znači jedan oblik zaštite, odbrane od referendumu i posljedica referendumu”.⁷³ Nedugo zatim, na sjednicu su doputovali i poslanici iz Krajine, a Vojo Kuprešanin je ukratko poslanike upoznao sa problemima u Banjoj Luci:

Mislim da se događaju neke stvari mimo mog uticaja i moći. Postoje ljudi unutar Skupštine koji su bliže toj vladi, koji stvaraju neku famu, dižu političku temperaturu, mimo mog znanja informišu javnost o tome kako treba da se stvara država Krajina, kako Krajina treba da se proglasi itd. Kasagić je pojasnio kako je ideja o ‘osamostaljivanju’ Krajine, mimo planova srpskog političkog vrha u Sarajevu, ‘krenula od regionalizacije’, koju je radio Ekonomski institut u Banjaluci [...] Primjetio je da na tom području, skupa sa Krajinom, je izuzetno bogato: ima pet velikih rijeka, veliko prostranstvo šuma, ima veliko područje za obradu zemljišta, privredna struktura je daleko

---

⁷¹ Isto.

⁷² Isto.

⁷³ Isto.

povoljnija od prosječne bosanskohercegovačke, i onda je došlo do ideje da stvore Republiku Krajinu. Njima je ovih dana išlo u prilog stav u Lisabonu [...] Ovi intelektualci [...] održali su u međuvremenu [...] Na tom Odboru bili smo Zlatko Kelečević i ja [...] Ali već je narasla jedna nacionalna tenzija pa je bilo teško bilo šta presjecati. Za sutra je najavljena Skupština, ali pozvan je i narod (rečeno je da će preko sredstava informisanja narod biti pozvan) da proslavi to proglašenje. Oni insistiraju na Republici, a mi uvijek insistiramo da to bude neka samostalnost regionalna u okviru Srpske Republike BiH. Mislim da u Ustavu tome treba posvetiti malo više pažnje.⁷⁴

Zlatko Kelečević je otprilike najavljivao mogući scenario na sjednici koja se ima održati narednog dana:

Predlažem da naši čelnici, mislim na g. Karadžića i g. Krajišnika, moraju doći u Banjaluku, za sve se jako dobro morate pripremiti. Mislim da je bitno i da moramo uraditi to: prvo, mislim da g. Kuprešanin neće dozvoliti da Brđanin vodi tu sjednicu, drugo moramo spriječiti prisustvo, jer su pozvali sve odbornike Banjaluke, sve članove Glavnog odbora, Politički i Ekonomski savjet, građanstvo, tu će biti preko 500 ljudi. Sve je to pozvao Vukić. Mislim da je bitno da se to postigne, [...] ko smije a ko ne smije prisustvovati [...] Ponavljam, potrebno je da dođu g. Karadžić i g. Krajišnik jer će to biti jeziva borba pa će se morati istupiti s jakim argumentima. Brđanin je pozvao i vladike, biće i general [...] i smatram da baš danas moramo usvojiti Ustav i zbog toga šta bi se moglo desiti.⁷⁵

Nikola Erceg je u nastavku sjednice izrazio zabrinutost zbog indicija da će u Banja Luku “doći i Šešeljevci, njegovi vojnici, da demonstriraju snagu”.⁷⁶

Na sjednici je odlučeno da poslanici SDS-a odu na sjednicu Skupštine Autonomne regije Krajine u Banja Luku, koja se imala održati narednog dana kako bi se riješili stranački “personalni problemi” i ugrubo odredio naredni slijed poteza koji je zacrtan otprilike na sljedeći način. Glavni cilj odlaska u Banja Luku i Kuprešaninova saziva Skupštine jeste sprečavanje proglašavanja Republike Krajine.⁷⁷ Prvo je trebalo pred javnosti i međunarodnom zajednicom Srbiju osloboditi odgovornosti za političke pretenzije na teritorije Bosne i Hercegovine.

---

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto.

ne, a tek potom oformiti državu u državi, koja će u svome sastavu pored srpskih autonomnih oblasti imati i Autonomnu regiju Krajina, kojoj bi na čelu bila paljanska srpska politička elita, a ta elita će naknadno srpsku republiku u Bosni i Hercegovini vezati za Srbiju. O ovome na sjednici Kluba poslanika SDS-a govori Radovan Karadžić:

Nije svačije kroz selo pjevati. Svako narod ne može da vodi. Ne može ni jedan pojedinac [...] Nema sada te sile koja Srbiju smije uvaliti da brani Bosansku krajinu. To bi odma bilo nabačeno Srbiji na nos, da ona sada pokušava da ostvari svoje pretenzije. Mi smo oslobodili, ljudi moji, Srbiju i Crnu Goru i moramo osloboditi i kazati da ne želimo da pripajamo dijelove Bosne Srbiji i Crnoj Gori. To je vrlo važno svijetu da kažemo. A šta želimo? Želimo da ostvarimo svoje suvereno pravo, državotvorno pravo ovdje gdje mi jesmo. A hoćemo li se jednog dana, kada i u kojoj mjeri vezati za Srbiju to nije njihova stvar. Važno je da ovdje svoju državicu ispečemo i da se ona drži u komadu. A ne, ti Boga, stara srpska mana: kneževi. Gdje god se ima tri srpska sela na okupu proglasi se knez [...] Mi smo na pola puta [...] Nema više nazad.⁷⁸

Nesuglasice u “personalnim problemima” su rješavane na 14. sjednici Skupštine Autonomne Regije Krajina održanoj 29. februara 1992. godine. Tačka dnevnog reda je bila “položaj Krajine u Srpskoj Bosni Hercegovini”. Skupština je pomno isplanirana i režirana, a na sjednicu je mogao da uđe samo određeni krug osoba, o čemu je odlučeno na sastanku kluba poslanika SDS-a. Gosti na sjednici su bili predsjednik SDS-a, predsjednik i podpredsjednik Skupštine, “dva patrijarha te možda jedan dva intelektualca”.

Na sjednici je nađeno rješenje položaja Autonomne regije Krajina, koji će se, “shodno njenoj potrebi”, ugraditi u ustav Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini koji je u potpunosti prihvaćen od poslanika na sjednici.⁷⁹ Stav poslanika Skupštine Autonomne regije Krajina u vezi s uređenjem odnosa među srpskim skupštinama, između regije Krajine i Republike, bio je da “Srpsku republiku BiH čini zbir regija na teritoriji BiH, koje legitimitet srpskoj republici daju kao osnovni činioci”.⁸⁰ Na sjednici je istaknuto to kako su se poslanici ove Skupštine složili oko cjelovitosti Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovine, i to je i kod jedne i kod druge opcije bilo neupitno. Međutim, banjalučka linija je imala

---

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ MKSJ, <http://icr.icty.org>, Izvod iz zapisnika sa 14. sjednice Skupštine Autonomne Regije Krajina, 29. februar 1992, br. dok. materijala, P118.

⁸⁰ Isto.

i dalje drugačiji pogled “u odnosu na onaj koji se Krajišnicima nudi iz centra u Sarajevu”⁸¹ te je nastavljen rad na institucionalnom jačanju i stvaranju ekonomskih i političkih pretpostavki koji su 1994. god., potpomognuti okretom kod regionalnih i međunarodnih aktera, i doveli do promjene u statusu Krajine kao regije i Banja Luke kao grada. Karadžić je i na ovoj skupštini ponovio da je najbolje “da mi Srbiju i Crnu Goru oslobodimo bilo kakvih državnih obaveza prema nama, tako da ih više niko nema pravo da optužuje da imaju teritorijalne pretenzije” te je dao svoje viđenje teritorijalne podjele u procesu raspada SFRJ prema kojem Bosna i Hercegovina ne može da izađe iz Jugoslavije a da ostane takva kakva jeste, već će i srpska Bosna i Hercegovina, “podjednako suverena i ravnopravna”, izaći iz Jugoslavije.⁸² Moralnu satisfakciju je *krajiška struja* banjalučke političke elite, nakon ovog, uslovno rečeno “puča”, dobila 7. aprila 1992. kada je održana sjednica Skupštine srpskog naroda na kojoj je proglašena nezavisnost Srpske republike u Bosni i Hercegovini, “koja može stupati u zajednicu sa drugim državnim subjektivitetima u Jugoslaviji i subjektivitetima stvorenim u izjašnjavanju ostalih naroda Bosne i Hercegovine”, čime je na simboličan način zapravo izvršeno priključenje Srpskih autonomnih oblasti Autonomnoj Regiji Krajini.

Početkom aprila Banja Luka je bila blokirana iz svih putničkih pravaca. Od ranog jutra 3. aprila bio je blokirana i ulaz u zgradu Banjalučke opštine, a ući je mogao samo predsjednik Opštine Predrag Radić, i “još nekoliko vršioca izvršne vlasti”, koji je oko 9 sati pozvao direktore srednjih i osnovnih škola da prekinu nastavu, a radnike iz medicinskog sektora pozvao na posao u kliničko-bolnički centar. Blokadu su izvele novoproglašene Srpske odbrambene snage koje su tom prilikom izdale *Proglas*. Kroz 7 zahtjeva tražili su otpuštanje svih zaposlenika unutrašnjih poslova i sudstva “koji su svojim radom pokazali da (su) rušitelji Jugoslavije i neprijatelji srpskog naroda”, zahtijevali su da Predsjedništvo Jugoslavije i Vrhovna komanda poštuju dosadašnji ustroj Banjalučkog korpusa, tražili su hapšenje ratnih profitera, a od boraca da ostanu ili se vrate na borbene položaje. Pripadnicima hrvatske i muslimanske nacionalnosti su garantovali “potpunu bezbednost” uz “molbu” da se uzdrže od provokacija. Uz manje izmjenive svi zahtjevi su bili usvojeni, a kao povod blokiranju Banja Luke, iz Kriznog štaba koji su sačinjavali Radislav Vukić, Nenad Stevandić, Stojan Župljanin, Radoslav Brđanin, Ilija Milinković, Aleksandar Tolimin i Ranko Dubočanin na čelu s Predragom Radićem, navodilo se obraćanje ministra odbrane Republike

---

⁸¹ Isto.

⁸² Isto.

Bosne i Hercegovine Jerke Doke “koji je pripadnike JNA na frontu praktično stavio van zakona iznoseći da su vodili svoj privatni rat i time praktično stekli sve uslove da u slučaju uspostavljanja nezavisne Bosne i Hercegovine dođu pod udar zakona, kao ratni zločinci”.⁸³

Nakon aprila 1992. Bosanska Krajina ulazi u razdoblje koje je obilježeno autoritarističkom, jednostranačkom vladavinom *krvoloka sa Durmitora*. Samim time je zacrtan i daljnji pravac u nacionalističkoj borbi i organiziranju srpskog naroda nakon raspada Jugoslavije. Formirani su početni obrisi jedne neustavne tvorevine koja je uz pomoć vojnog arsenala gotovo pune četiri godine vršila zločine, etnička čišćenja i genocid na područjima teritorija Bosne i Hercegovine koje je imala pod vojnom kontrolom. Nakon odvajanja Srpske Republike Bosne i Hercegovine od SR Bosne i Hercegovine i američkog priznanja nezavisnosti Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine⁸⁴ već 8. aprila 1992. godine je bila proglašena neposredna ratna opasnost na teritoriji Bosne i Hercegovine, koja u svome imenu nije više nosila odrednicu *socijalistička*. Predsjedništvo je u skladu s amandmanima 51. i 73. na Ustav SRBiH donijelo uredbe sa zakonskom snagom o proglašenju neposredne ratne opasnosti, o izmjeni naziva Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina u naziv Republika Bosna i Hercegovina te o ukidanju dotadašnjeg Republičkog štaba teritorijalne odbrane i obrazovanju Štaba teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine.⁸⁵ Članovi Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Biljana Plavšić i Nikola Koljević su između 8. i 9. aprila 1992. godine podnijeli ostavke na dužnosti člana Predsjedništva Republike.⁸⁶ Formirani su koncentracioni logori u mnogim mjestima Bosne i Hercegovine.⁸⁷

---

⁸³ “Akcija nove organizacije pod imenom Srpske odbrambene snage (SOS), Blokirani prilazi Banjaluci”, *Politika*, Beograd, 4. 4. 1992, 5.

⁸⁴ Bosna i Hercegovina je 22. maja 1992. godine primljena u članstvo Ujedinjenih nacija, a kao subjekt međunarodnog prava je bila priznata od svih članica Evropske zajednice i brojnih drugih država.

⁸⁵ Tomo Šimić, “Dokumenti Predsjedništva Bosne i Hercegovine 1991.–1994.”, u: *National Security and the Future*, Udruga Sv. Jurja, Zagreb, 7/3, 2006, 128.

⁸⁶ Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, broj: 02-011-304/92, Sarajevo, 9. april 1992; Zapisnik sa 66. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine održane 9. aprila 1992. godine.

⁸⁷ Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, broj: 02-011-621/92, Državna tajna, Primjerak br. 1, magnetofonski snimak 70. sjednice Predsjedništva RBiH održane 14. aprila 1992. godine, T3/4. Predsjednik: “Ovdje piše po naređenju Miloševića i rukovodstva u armiji formirani su koncentracioni logori u Bileći, Foči, Sokocu, Aleksincu i Nišu [...] u koncentracionom logoru zatočene su porodice sa djecom koji žive pod vrlo teškim uslovima. Na Palama i oko Pala hvataju se muslimani i zatvaraju radi razmjene.”

Djelovanje intelektualnih krugova koji su formirani u Banjoj Luci odnosno na prostorima pod kontrolom Vojske republike Srpske u ovom periodu bilo je određeno odnosom prema vladajućoj *Srpskoj demokratskoj stranci*. Zajednički nazivnik stranke na vlasti, opozicije i intelektualnih krugova u ovom razdoblju je uvažavanje činjeničnog stanja i realnosti iskazane kroz postojanje Republike Srpske.⁸⁸ Opoziciju prema SDS-u su uz *Demokratski forum* činile i određene političke stranke čiji su čelni ljudi djelovali u određenim intelektualnim krugovima. Nacionalističku politiku SDS-a su, s druge strane, tokom čitavog ovog razdoblja podržavali intelektualci koji će kasnije (nakon potpisivanja primirja, kada su rezultati politike SDS-a došli pod veliki upitnik javnosti) formirati *Srpski intelektualni forum* te nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma početi javno kritizirati vlasti Republike Srpske. Demokratski forum, koji je osnovan u 1992. godini⁸⁹ i čiji su članovi politički aktivni, djeluje i preko *Liberalne stranke* u Banjoj Luci koja će u februaru 1996. godine biti preimenovana u *Socijalno-liberalnu stranku Republike srpske*. Osnovu političkog rada i djelovanja, od osnivanja *Foruma*, nominalno su činile ideje liberalizma, slobodan čovjek, građanin, pojedinac, a ekonomsku perspektivu su tražili u privatizaciji i uspostavljanju sistema tržišne privrede, zatim su se zalagali za slobodu stvaralaštva i stalno su insistirali na miru i zajedničkom životu “na ovim prostorima”. U pravnoj državi vide garanciju za obezbjeđenje gore navedenog.⁹⁰ U augustu 1992. godine je u Banjoj Luci održan okrugli sto na temu “Država danas i sutra”. Uvodničar je bio Miodrag Živanović, predsjednik Liberalne stranke⁹¹ u Banjoj Luci. Živanović smatra da “Međunarodno priznatu državu BiH treba da sačinjavaju regije ili kantoni” te da “Etnički princip ne sme biti isključivi kriterijum za stvaranje kantona ili regije. U obzir se moraju uzeti i drugi elementi,

---

⁸⁸ *Novi prelom*, Banja Luka, I, br. 2, 12. 1992, 3.

⁸⁹ Prema dosadašnjim saznanjima, svoje djelovanje ovaj intelektualni krug započinje u prvoj polovini 1992. godine, kada je u okviru ovog *Foruma* u Banjoj Luci organizovana šetnja za mir.

⁹⁰ Liberalna strana preloma, Pripreme za konvenciju Liberalne stranke Banjaluka, Šta i kako smo radili u 1992, Liberalna stranka Banjaluka, u: *Novi prelom*, Banja Luka, I, br. 3, 1–15. januar 1993, 11.

⁹¹ Krajem 1992. godine odlukama Vlade Republike Srpske su poništene registracije političkih stranaka u Bosni i Hercegovini. Do poništenja, banjalučka Liberalna stranka bila je dio Liberalne stranke Bosne i Hercegovine registrovane u Sarajevu. Sud je od ovog ogranka tražio ponovnu registraciju, kao da se radi o osnivanju potpuno nove političke stranke, a stranka od tada djeluje kao samostalna i autonomna politička opcija na teritoriji Republike Srpske sa sjedištem u Banjoj Luci. Vidi: Liberalna strana preloma, Pripreme za konvenciju Liberalne stranke Banjaluka, Šta i kako smo radili u 1992, Liberalna stranka Banjaluka. u: *Novi prelom*, Banja Luka, I; br. 3, 1–15. januar 1993, 11.

geografski, ekonomski, istorijski i socijalni”.⁹² Živanović je imao zamjerku na prijedlog vlade Srpske Republike o podjeli “srpske države na okruge”. Smatrao je da okruzi jačaju centralnu vlast i narušavaju regionalni koncept, te je iznio stav da bi takvim vladinim prijedlogom 49 gradova bilo “povezano između tri etničke grupe”, čime bi “na duži period bilo onemogućeno organiziranje građanske države”.⁹³ Stav mnogih učesnika u raspravi je bio i taj da je do rata dovelo dvadesetogodišnje odbijanje “decentralizacije ekonomske i političke moći Sarajeva”. Isto tako, većina učesnika respektuje aktuelno stanje kojem je etnički princip državnog uređenja dominantan, a teze o stvaranju građanske države su za učesnike prihvatljive, ali imaju male šanse da postanu realne. Mladen Ivanić je iznio mišljenje da je nemoguće govoriti o građanskoj državi budući da su na izborima nacionalne stranke od birača dobile 85% glasova, te smatra da bi se rat mogao izbjeći “blagovremenom podelom BiH na nacionalne kantone ili regije”.⁹⁴

Zaključak

U radu je autor iznio pitanje uloge i utjecaja intelektualca u procesu rasparčavanja bosanskohercegovačkog teritorija tokom 1991. i 1992. godine na prostoru Bosanske krajine. Srpska nacionalistička politička elita je elaborate intelektualca koristila kao podlogu i zakonsku utemeljenost za svoje političke planove. Razlike u političkim stavovima između krajiške i sarajevske opcije unutar Srpske demokratske stranke su tokom februara 1992. godine gotovo urušile projekat stvaranja posebne srpske nacionalističke tvorevine koja se u politički povoljnom trenutku trebala udružiti sa SR Jugoslavijom u čijem su sastavu bile Republika Srbija i Republika Crna Gora.

---

⁹² “Kome će Bog pomoći”, *Novi prelom*, Banja Luka, I, br. 1, novembar 1992, 11.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Isto.

Knowing one's place – Bosnian Krajina in the Projection of Organic Intellectuals (1991-1992)

Summary

In the paper the author puts forward the question of the role and influence of intellectuals in the process of disintegration of the B&H territory during 1991 and 1992 in Bosnian Krajina. The Serb nationalist political elite used intellectuals' elaborates as the basis and legal foundation for their political plans. Differences in political views between the Krajina and Sarajevo factions within the Serb Democratic Party in February 1992 almost shattered the project of creating a separate Serb nationalist entity, which, on the other hand, at a politically favorable moment would join the Federal Republic of Yugoslavia consisting of the Republic of Serbia and the Republic of Montenegro.